

ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ РИНКУ ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ У СВІТІ ТА В УКРАЇНІ

У статті розглянуто причини виникнення та історію становлення ринку органічної продукції у США, Європі та Україні. Досліджено основні етапи розвитку ринку органічної продукції та надано їх стислу характеристику.

The article deals with the causes and history of the organic market in the USA, Europe and Ukraine. The basic steps of the organic market development are investigated and their brief characteristic is done.

Ключові слова: органічна продукція, сільськогосподарське виробництво, безпечне харчування.

З метою підвищення продуктивності сільськогосподарського виробництва та поліпшення якості та диверсифікації продукції максимально використовуються біологічні фактори збільшення природної родючості ґрунтів, агроекологічні методи боротьби із шкідниками і хворобами. Це призвело до екологічних негараздів, виснаження екосистем і втрати біологічного різноманіття. Однією з можливостей забезпечення якості та безпеки життя людей у XXI ст., яка вимагає гармонізації аграрного виробництва з навколишнім природним середовищем, забезпечення одержання екологічно чистої сільськогосподарської продукції для безпечного і здорового харчування людей, є розвиток органічного аграрного виробництва.

В зазначеному напрямку проводили дослідження В. Артиш, Є. Бойко, Н. Бородачева, Н. Головченко, О. Дудар, О. Корницька, О. Рудницька, П. Скрипчук, В. Шлапак, Г. Шпак. Проте історії становлення ринку органічної продукції у світі та в Україні приділено недостатньо уваги.

©Кропивко Д.С. - аспірант Національного університету водного господарства та природокористування

Метою дослідження є інституційне обґрунтування передумов становлення ринку органічної продукції як у світі, так і в Україні.

Британський агроном сер Альберт Говард започаткував ведення органічного сільського господарства ще у 1900 році, а вже на початку 1920-х років група практикуючих фермерів Великобританії, щоб вирішити проблему зниження якості ґрунту та загального погіршення стану рослинництва і тваринництва та, як наслідок, майбутнього сільського господарства, звернулися за порадою до доктора Рудольфа Штайнера (засновника антропософії), який у червні 1924 року висунув основоположні принципи біодинамічного сільського господарства та садівництва [1].

Упродовж багатьох десятиліть органічне сільське господарство залишалося вузьким напрямом у загальному світовому процесі аграрного виробництва. Невелика кількість фермерів у 1930-х роках почала практикувати органічне землеробство на своїх пілотних земельних ділянках, виробляючи натуральні продукти для обмеженого кола споживачів [5, с. 20]. Прихильники фермерського руху визначили руйнівні характеристики американського сільського господарства, суть яких полягала у зацікавленості виключно короткостроковим прибутком [3, с. 138].

Дж. Родейл, виробник і видавець, ще більше популяризував американський органічний рух у 1940-х роках шляхом підтримки безпечності і поживної цінності органічних продуктів. Органічне сільське господарство в кінцевому підсумку перетворилося на цілий комплекс альтернативних методів виробництва [5, с. 19].

Осучаснений органічний фермерський рух з'явився у 1960-х роках як реакція на зелені революції 1950-х і 1960-х років. Він був готовий задовольнити зростаючі у продовольстві потреби населення, кількість якого постійно зростала. Гатман у своїй книзі по органічному землеробству виділив п'ять складових, які вплинули на розвиток органічного фермерського руху. Першими стали рух за чисту їжу та прийняття у 1906 році у США закону про безпечні продукти харчування, який ввів регулювання та стандарти на продукти харчування. Другим став рух за здорову їжу, особлива увага зверталася на натуральні продукти харчування. Одним з основних

аргументів, висунутих цим рухом, було те, що харчова промисловість погіршує поживну цінність продуктів. Рух контркультури 1960-х років також вплинув на органічний рух сільського господарства. Ці рухи переконували займатися органічним виробництвом або приєднуватися до продовольчих кооперативів, де учасники займалися органічним сільським господарством. Учасники цих рухів у цілому розділяли фундаментальну філософію і цінності, засновані на цілісності і здоров'ї тіла, землі та духу [4, с. 312].

Наукове дослідження органічного сільського господарства розпочалося на початку 70-х років ХХ ст. кількома дослідницькими інститутами в Європі та США. Фінансову підтримку цим інститутам надавали приватні фонди. Впродовж цього десятиліття органічне сільське господарство почали порівнювати із традиційним, особливо у зв'язку з його обмеженим використанням енергії та заборонаю застосування пестицидів. Критики стверджували, що транспортування і збут продуктів харчування занадто далеко від місця їх виготовлення є енергоємним, а продаж ближче до фермерських господарств дозволяє краще контролювати збут та отримувати більший прибуток виробникам. Органічний фермерський рух знаходився також під впливом аграризму (рух, що проголошував основою економіки землеробство), вважаючи, що сімейні, малі форми господарювання є екологічно відповідальнішими, ніж господарства, керовані великими корпораціями [4, с. 314].

На початку 80-х років до органічного сільського господарства почали виявляти інтерес університети й аграрні коледжі. Наукові розробки навчальних закладів заклали теоретико-методологічні основи органічного сільського господарства. Тільки з 90-х років національні уряди держав звернули увагу на розвиток органічного сільського господарства і почали фінансувати дослідження у цій сфері, оскільки виробництво органічної продукції допомагає зміцнювати внутрішній ринок країни, збільшувати експорт, а також розв'язувати ряд економічних та екологічних проблем.

Ринок органічної продукції - це особливий ринок продукції й послуг, який гарантує покупцеві кращу якість товарів. Він характеризується рядом особливостей, пов'язаних із технологією виробництва, переробки, зберігання, процесом

сертифікації, каналами збуту тощо. У хронологічному порядку виділимо такі етапи розвитку ринку органічної продукції у США.

Таблиця 1

Основні етапи розвитку ринку органічної продукції у США [5, с. 20]*

Етап	Основні характеристики етапу розвитку
поч. XX ст. – 20-ті роки XX ст.	1. Рух за чисту їжу 2. Прийняття у 1906 році у США закону про безпечні продукти харчування
30-50-ті роки XX ст.	1. Бажання вирішити проблему погіршення якості ґрунту та загального погіршення стану рослинництва і тваринництва 2. Формування основоположних принципів біодинамічного сільського господарства.
60-70-ті роки XX ст. Зародження ідеї виробництва органічної продукції	1. Зародження ідеї "зеленого руху", який пропагує піклування про довкілля і здоровий спосіб життя. 2. Формування ініціативних груп, які переходили на виробництво і споживання біопродуктів, вирощених без використання хімічних добрив. Переважає натуральне господарство, створюються спеціалізовані міні-магазини. Активне проникнення на ринок відсутнє.
80-90-ті роки XX ст. Популяризація, формування попиту на органічну продукцію	1. Зростання популярності екологічних ідей серед населення. 2. Поява активного попиту на органічні продукти - стихійне формування спеціалізованого ринку, збільшення кількості ековиробників, відкриття магазинів органічної продукції.
90-ті роки XX ст. - початок XXI ст. Розвиток і стандартизація ринку екологічної продукції	1. Підвищення заінтересованості до перспективного ринку органічної продукції з боку урядів держав і великого бізнесу. 2. Встановлення системи державного регулювання ринку органічної продукції. Створення національних стандартів і системи сертифікації. 3. Динамічний розвиток ринку органічної продукції та щорічні темпи її приросту.

**доопрацьовано автором*

З усвідомленням споживачами залежності між вибором продовольства та здоров'ям, а також станом НПС, виробництво органічної продукції значно прискорилося. Упродовж останніх двох десятиріч світовий ринок органічної продукції активно розвивається і пропонує дедалі популярнішу альтернативу споживанню традиційних продовольчих товарів.

В європейських країнах органічне землеробство почало розвиватися з кінця 80-х років минулого сторіччя як альтернатива сучасним системам землеробства, які характеризувалися високим хімічним і механічним навантаженням на ґрунт. Успіхи в аграрному виробництві європейських країн у другій половині ХХ ст. спричинили погіршення НПС, біорізноманіття, погіршення якості питної води, забруднення й деградацію ґрунтів. Практично в усіх без винятку європейських країнах поступово сформувався новий напрям у землеробстві, що одержав назву консервативного. Він прийшов зі США, де почав розвиватися приблизно з 60-х років після того, як було встановлене падіння (майже на 50%) вмісту органічної речовини в давньоорних ґрунтах і було поставлено завдання призупинити (законсервувати) цей процес [5, с. 22].

Відповідні директиви ЄС з органічного землеробства вперше було прийнято у 1991 р., а з 2009 року набули чинності нові директиви, які законодавчо регламентують органічне сільське господарство: Директива ЄС з органічного виробництва і маркування органічних продуктів № 834/2007 та Директива ЄС № 889/2008, що встановлює детальні правила виконання Директиви ЄС № 834/2007 в частині органічного виробництва, маркування та організації контролю.

У країнах ЄС органічне виробництво регламентується також базовими стандартами Міжнародної федерації органічного сільськогосподарського руху (IFOAM), заснованої у 1973 році у Швейцарії, Стандартами Продовольчої та Сільськогосподарської організації ООН (FAO) і Всесвітньої організації охорони здоров'я (WHO) - Кодекс Аліментаріус. У кожній країні ЄС існують свої правила виробництва, переробки та імпортування органічної сільськогосподарської продукції.

В Україні перехід на засади органічного сільського господарювання розпочався у 1976 році. У с. Михайлівка Шишацького району Полтавської області на базі колишнього колгоспу Орджонікідзе (зараз ПП «Агроєкологія») було проведено експеримент з прискореної розробки та впровадження ґрунтозахисної системи землеробства. Суть експерименту полягала у підвищенні біологічної активності

ґрунту, а завданням було збереження та покращення стану ґрунтів без застосування отрутохімікатів. Передумовою розробки даного експерименту стала надмірна інтенсифікація виробництва, що призвело до широкомасштабного поширення ерозійних та деградаційних процесів на землях України [6, с. 24].

Новий етап розвитку органічного виробництва в Україні розпочався у 1990-х роках. У 1998 р., за сприяння дослідницького інституту органічного виробництва (FiBL), було проведено навчальні семінари для науковців, спеціалістів та виробників. Семінари фокусувалися на проблемах виробництва, сертифікації, маркетингу та переробки органічної продукції. Уже на кінець 90-х рр. в Україні функціонували 3 органічні ферми. На сьогоднішній день кількість органічних господарств зростає до 164, більшість розміщені у Київській, Вінницькій, Харківській областях та АРК.

Офіційні статистичні огляди IFOAM підтверджують, що якщо у 2002 році в Україні було зареєстровано 31 господарство, що отримало статус органічного, то у 2012 році, незважаючи на відсутність законодавчої бази, нараховувалось вже 164 сертифікованих органічних господарства (у 5,3 рази більше порівняно з 2002 р.), а загальна площа сертифікованих органічних сільськогосподарських земель склала 278,8 тис. га [8]. У Рівненській області також спостерігається зацікавленість органічним виробництвом: діють два підприємства, одне з яких сертифіковане як органічний оператор, а інше знаходиться на стадії конверсії.

До учасників органічного сектору України належать міжнародна громадська організація Асоціація учасників біовиробництва «БІОЛан Україна», міжнародна благодійна організація Інформаційний центр «Зелене досє», Федерація органічного руху України, спілка виробників сертифікованих органічних продуктів Органічна Україна та ГО Асоціація виробників органічної продукції «Чиста Флора». Також в Україні діє один вітчизняний сертифікаційний орган «Органік стандарт» та 12 іноземних сертифікаційних органів.

Станом на 2013 рік, в Україні діє 2 міжнародні проекти – швейцарсько-український проект «Розвиток органічного ринку в Україні» (2012-2016) та проект «Сприяння економіч-

	Виробництво	Маркування	Логістика	Просування
<ul style="list-style-type: none"> • використання живих організмів і механічних методів виробництва; • профілактичні методи підтримання здоров'я тварин; • заборона використання ГМО та їх похідних компонентів; • обмеження використання хімічно синтезованих речовин; • не менше 95% ваги органічних складників сільськогосподарського походження 	<ul style="list-style-type: none"> • Система сертифікації: Органік стандарт, УкрСЕПРО; • Стандарт з органічного виробництва та переробки для третіх країн рівнозначний стандарту ЄС; • Постанова Ради (ЄС) 834/2007; • Постанова Комісії (ЄС) 889/2008; • Постанова Комісії (ЄС) 1235/2008 	<p style="text-align: center;">Системний аналіз у обґрунтуванні доцільності сільськогосподарського органічного виробництва, маркування, логістики та просування органічної продукції</p>	<p style="text-align: center;">Споживчий вибір</p> <ul style="list-style-type: none"> • мотив здоров'я (вибір високоякісної продукції); • мотив співчуття (вибір продукції з найменшим впливом на НПС); • мотив статусу (вибір продукції оригінальними характеристиками) 	<p style="text-align: center;">Внутрішній споживчий ринок</p> <ul style="list-style-type: none"> • Україна: 7,9 млрд. євро • ЄС: 19,58 млрд. євро • США: 20,2 млрд. євро
<ul style="list-style-type: none"> • підвищення конкурентоспроможності української продукції на світових ринках; • розвиток сільськогосподарської кооперації та логістики; • ресурсозбереження та зменшення енергоємності сільськогосподарського виробництва; • збільшення частки іноземних інвестицій 	<ul style="list-style-type: none"> • зменшення впливу на НПС; • збереження та покращення родючості ґрунту; • зведення до мінімуму використання невідновлюваних ресурсів; • сприяння забезпеченню біорізноманіття 	<p style="text-align: center;">Екологічні</p> <ul style="list-style-type: none"> • покращення здоров'я населення; • підвищення зайнятості та розвитку сільських територій; • покращення добробуту сільського населення внаслідок диверсифікації діяльності 	<p style="text-align: center;">Соціальні</p>	<p style="text-align: center;">Просування</p> <ul style="list-style-type: none"> • брендинг; • пакбл рілейшнз; • реклама; • стимулювання збуту; • персональний продаж; • виставки, ярмарки; • Інтернет-торгівля; • конференції, круглі столи; • спонсорство
<p style="text-align: center;">Пріоритети від органічного агровиробництва для сталого розвитку аграрного сектора України</p>	<p style="text-align: center;">Економічні</p>	<p style="text-align: center;">Екологічні</p>	<p style="text-align: center;">Соціальні</p>	

Рис. 1. Системний аналіз у обґрунтуванні доцільності сільськогосподарського органічного виробництва, маркування, логістики та просування органічної продукції

ному розвитку та зайнятості» Німецького товариства з міжнародного співробітництва (GIZ) [7, с. 124, 130].

Щороку проходять міжнародна конференція «Органічна переробка та збут» (Київ), науково-практична конференція «Поєднання науки, практичного виробництва, органічної освіти і справедливого продажу якісної органічної продукції» на базі Іллінецького державного аграрного коледжу, Всеукраїнський Ярмарок органічних продуктів (Київ), ярмарок «Смакуємо з Карпат» у рамках гастрономічного фестивалю «Львів на тарілці» (Львів).

На сьогоднішній день розвиток аграрного сектору економіки України формується під впливом економічних, екологічних та соціальних змін в орієнтирах сучасної аграрної політики країн ЄС, оскільки Україна задекларувала курс на євроінтеграцію. З метою дослідження системи формування органічного сектора було проведено системний аналіз у обґрунтуванні доцільності сільськогосподарського органічного виробництва, маркування, логістики та просування органічної продукції (рис. 1).

Практичне впровадження принципів та методів органічного землеробства дозволить виробникам органічної продукції забезпечити стійкі конкурентні переваги в умовах різкого загострення конкуренції як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Бібліографія

1. Biodynamic Farming and Gardening Association 2008. **What is Biodynamic Agriculture?** Режим доступу: <http://www.biodynamics.com>.
2. Fromartz, S. 2006. Organic, Inc.: **Natural Foods and How They Grew.** Harcourt, Inc.: Orlando, FL.
3. Guthman, J. 1998. **“Regulating Meaning, Appropriating Nature: The Codification of California Organic Agriculture.”** *Antipode* 30: 135-154.
4. Guthman, J. 2004. **“The Trouble with ‘Organic Lite’ in California: A Rejoinder to the “Conventionalisation” Debate.”** *Sociologia Ruralis* 44: 301-316.
5. Артиш В.І. Особливості органічного агровиробництва в концепції сталого розвитку АПК України /В. І. Артиш // Економіка АПК. – 2012. - № 7.- С.19-23.
6. Олексієнко А.О. **Впровадження принципів і методів органічного землеробства як стратегічний напрямок розвитку фермерських господарств Кіровоградської області.** / А.О. Олексієнко

// Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. – 2012, вип. 22, ч. 2. - С. 21-26.

7. Прокопчук Н., Галашевський С. та ін. **Органік Бізнес-довідник**. – Випуск 1. Червень 2013. – 134 с.

8. Федерація органічного руху України. Режим доступу: <http://www.organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-42-29>

Рецензент: д.е.н., професор Павлов В.І.

УДК: 502:330.322

О. В. ЛАТИШЕВА

ВІДБІР КРИТЕРІЇВ ОЦІНКИ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ З УРАХУВАННЯМ ЕКОЛОГІЧНОГО ФАКТОРУ

У статті показано особливості визначення показників для оцінки інвестиційних проектів з урахуванням екологічного фактору. Запропоновано підхід до відбору критеріїв оцінки ефективності екологічно спрямованих інвестиційних проектів на підприємствах, що відображають різні аспекти діяльності підприємства.

In the article the features of determination of indexes are offered for the estimation of investment projects taking into account an ecological factor. Offered approach to the selection of criteria of estimation of efficiency of the ecologically directed investment projects on enterprises which represent the different aspects of activity of enterprise.

Ключові слова: інвестиційний проект, критерії оцінки, екологічний фактор, показники оцінки, екологічно спрямовані інвестиції, ефективність проекту

В умовах погіршення екологічної обстановки у всьому світі при формуванні підприємством стратегії розвитку встає проблема впровадження екологічно спрямованих інвестиційних проектів . У зв'язку з цим особливої актуальності набуває питання формування критеріїв оцінки

©Латишева О.В. - старший викладач Донбаської машинобудівної академії